
IN MEMORIAM

БОШКО В. ПОПОВИЋ (1929–2013)

Зонтанон холон

Када се снажна мотивисаност, која људе гони да се ангажују у најразноврснијим правцима, посматра у светлости оних, и поред свих њихових успеха и постигнућа тако широко распрострањених феномена као што су хронично незадовољство, очајање, неуротично застрањивање или психотични распад личности, близак је памети закључак да ово не-обично сучељавање животне заинтересованости за остварење парцијалних циљева и свепрожимајућег осећања глобалног бесмисла сведочи о постојању једне праисконске целине психичког (*ЗОНТАНОН ХОЛОН*), која је, будући пригушена и сакривена, изгубила своју првобитну деловност, тако да је у свести присутна још само раздвојеним фрагментима својих функција и осамостаљеним елементима властите структуре истргнутим из почетних, људској суштини примерених и древношћу освештаних односа саконституисања и узајамног ограничавања, па јој не преостаје ништа друго до да мноштвом једностраних, међусобно неповезаних настојања узалудно покушава да васпостави своје изворно јединство.

Зонтанон холон се може схватити као непроменљиви, наслеђем задати образац људске природе, који се, у току процеса развоја личности, постепено испуњава специфичним садржајима индивидуалног живота. Организација и интеграција ових садржаја, у складу са изворно зацртаним планом синтезе, води формирању уравнотежене личности са међусобно координисаним и хармонично развијеним психичким функцијама. Уколико је, међутим, исконско јединство унутарњих односа подвргнуто дезинтегративним утицајима под дејством надмоћних спољашњих чинилаца, његови издвојени аспекти, концентришући у себи целокупну енергију првобитне целине, гоне развој личности странпутицама једностраности која не задовољава, беспућима властите неостварености или ћорсокацима самопоништења. Али, ма колико био лишен енергије или осакаћен у свом испољавању, зонтанон холон ипак остаје присутан у темељима нашег бића као непроменљиви и неуништиви пројект и супстанцијална основа на коју се, успешно, половично или безуспешно,

надграђују и споља прибављеним материјалом испуњавају и повезују главни конструктивни елементи сваке људске индивидуе.

Претхођење живе целине психичког њеној конкретизацији у процесу развоја личности јавља се на интуитивном плану свести као исконски доживљај односа старијег и млађег, који игра утемељујућу улогу како у актима саморазумевања, тако и у схватању и вредновању спољашњих односа зависности, не само у сфери социјалног живота и космичких условљености, већ и у подручју трансцендентног. Важно је уочити да овај однос није научен из искуства, већ представља темељну претпоставку учења, формирања ставова и свесне оријентације у теоријском, практичком и религиозном испољавању живота. Пошто, као израз фундаменталног односа зависности између задате целине психичког и њене реализације у конкретној индивидуи, није конституисан искуством, већ је, напротив, конститутиван за људско искуство, однос старијег и млађег мора се одредити као априоран и трансценденталан, тј. као преискуствен, општеважећи и заснивајући за целокупни психички развој. Од тамних прапочетака људског рода па све до данас, његове су пројекције биле незаобилазни путокази на уским и широким, правим и кривим, узлазним и силазним путевима формирања личности, манифестујући се кроз однос оца и сина, владара и поданика, учитеља и ученика, спаситеља и спасеног. Ове пројекције су прибављале мотивациону снагу индивидуалним идеалима и колективним обрасцима културе, више или мање успешно управљале породичним и државним животом и одређивале смер духовном стваралаштву, или су, подлежући силама дезинтеграције живе целине и парцијалним идентификацијама, нападале енергијом патолошку агресивност, слепи фанатизам, обезобручени хедонизам и аутодеструкцију.

Ако са интуитивног плана доживљајне свести пређемо на интелектуални план дискурзивног мишљења, запазићемо да дефиниције појмова који се односе на чланове фундаменталне релације и њених типичних пројекција нужно садрже експликацију њиховог саконститутивног карактера. Старије као такво логички је могуће само у односу на оно млађе, као што је и млађе као такво логички могуће само у односу на оно старије. Исту логичку зависност нужно повлаче за собом и дефиниције одговарајућих парова појмова, као што су отац и син, владар и поданик, учитељ и ученик, спаситељ и спасени итд., што значи да судови, којима се тврде односи узајамне зависности између предмета ових појмова, припадају класи аналитички истинитих судова. То, међутим, не значи да се овим судовима мора порећи информативност, пошто они на различите начине одсликавају један стварни, онтолошки однос зависности између задате живе целине психичког и њене индивидуације у процесу развоја конкретне личности, тако да њихова аналитичка истинитост не почива на произвољно уведеним дефиницијама укључених појмова, већ на дефиницијама заснованим на увидима у реално постојећу и, уједно,

фундаменталну релацију, која је априорна и трансцендентална у односу на целокупно испољавање људског живота. Можда би зато поменути судовима пре требало приписати синтетичко априорни него чисто аналитички карактер. У сваком случају, захваљујући својој неоповргљивости и хеуристичној плодности, они могу успешно да послуже као чврсто језгро јединственог истраживачког програма емпиријске психологије, фаворизујући она теоријска решења која холистички приступ претпостављају једностраностима различитих редукционистичких становишта.

Није тешко увидети да спољашњи чиниоци процеса дезинтеграције живе целине психичког налазе на теоријском плану свој израз и подстрек у грешци распарчавања, која се најјасније огледа у постојању мноштва међусобно супротстављених школа, са издвојеним областима релевантних чињеница и проблема, специфичним обрасцима задовољавајућих решења и нарочитим стандардима научне рационалности. Али, ни ту није крај теоријском рашчињавању зонтанон холона. И унутар појединих психолошких парцела, резултати истраживачког рада често се свде на серијско набрајање изолованих карактеристика, које се, у најбољем случају, на механички начин повезују у агрегате конституисане системима спољашњих односа. А када се узме у обзир усмеравајућа улога ових резултата у односу на педагошку или психотерапеутску праксу, постаје јасно да распарчавање живе целине личности не представља само теоријску грешку, већ и озбиљно огрешење о истинску људску природу. Данас се, штавише, сасвим отворено заговара програм намерног фаворизовања идеолошки подобних парцијалних становишта, без сумње у циљу обезбеђивања ефикасних психолошких инструменталне контроле, управљања и манипулације људским бићима, што ће, у крајњој инстанцији, имати за последицу неопходност да се критеријуми процењивања теоријске прихватљивости ривалских концепција развоја и структуре личности од прилике до прилике саображавају потребама и условима доминације овог или оног центра политичке моћи.

Интуицији о греху распарчавања прибавио је упечатљив симболички израз давнашњи мит о човековом прогонству из првобитног раја, који је јабуку убрану са дрвета сазнања поистоветио са јабуком унутарњег раздора. Нагли успон аналитички оријентисаног интелекта, повезан са дотле незамисливом акумулацијом разноврсних практичних знања и вештина, те обележен појавом градова, писмености, политичких институција, специјализације занимања, социјалног раслојавања, монументалне архитектуре и првих класификација богова, живих бића и космичких елемената, подарио је људима, заједно са неупоредивим предностима цивилизације, трајно присутно осећање егзистенцијалне неиспуњености, нелагодности и безнађа, које почива на жртвовању првобитне целине живота потребама парцијалног развита. Можда је данас сазрело време да интелект искупи свој источни грех свеобухватном теоријом о изворном тоталитету душе, која би омогућила како неокрњен увид у задату

структуру њених унутарњих односа, тако и рехабилитацију истинске људске природе, позивајући индивидуу на пут уравнотежене интеграције психичких константи, чиме би смислени развој целовите (исцељене) личности био супротстављен потпуном обесмишљавању живота коме воде теоријско-практичка настојања савремене редукционистичке једностраности, метапсихолошког релативизма и колективистичког или либералистичког менталног инжењерства.

* * *

Претходни редови су сажет приказ филозофско-психолошког становишта Бошка Поповића, написан по његовој жељи, на који он не само да није имао никаквих примедби, већ га је, штавише, давао на читање колегама и пријатељима као сопствени текст, не би ли напречац докучио њихов суд о својим теоријским и методолошким начелима, или измамио барем неку невербалну реакцију различиту од пуког слегања раменима. Притом је, наравно, морао рачунати с тим колико се ретко у овдашњој средини срећу они који су спремни да себе сматрају нечијим ученицима и следбеницима. Нама који смо га поштовали, ценили, волели, с пажњом слушали и много научили од њега, остаће у сећању не само као угледни професор универзитета који је објавио готово сто научних и стручних радова, од чега петнаест књига, што самостално написаних, што у коауторству, већ и као оличење истинског господина у контрасту према друговима и другарицама којима је, несрећним стицајем историјских околности, деценијама био окружен, стојећи међу њима усправљен колико год је то било могуће, мада су му убили оца, предратног министра и бана Дринске бановине, а и после тога на различите начине често загорчавали живот. Имао је тек петнаест година када су окупирали Србију, доносећи јој демонску звезду петокраку и, заједно с њом, ригидни политички диктат, идеолошки фанатизам, своје дречеће буднице, пресне лажи, превентивна смакнућа и детаљно разрађен програм денацификације. Али, њега нису успели да слома и претворе у друга Бошка. Био је господин и у учионици и на научним скуповима и у кафани и на улици и у личним контактима, па је такав утисак остављао на посетиоце и у свом дому чак и онда када их је примао са умашћеном шајкачом на глави, седео наспрам њих држећи ноге прекрштене на радном столу (само да госпа Љиља не наиђе) и служећи се често оним речима нашег језика које се само Вук усудио да унесе у свој *Рјечник*, претресао психолошке правце, разглабао о политици и политичарима, распредао надугачко и нашироко о поморским биткама, које су га посебно фасцинирале, приповедао духовите анегдоте о пријатљима и непријатељима, величао вожда, неумерено хвалио његове потомке, беснео или јадиковао због свеопштег сумрака и страшно изражавао искрену, мада јалову, наду у

могућност неког будућег сванућа. У свему томе био је и до краја остао господин, мада се мора признати да на нас млађе који смо га повремено посећивали ништа од тог господства није више могло да пређе, без обзира на дубок утисак који је оно непрестано остављало и снагу утицаја личности с којом смо делили те драгоцене тренутке. Јер, у томе се мора бити рођен и за то треба бити васпитан. Бошко Поповић био је те среће, а ми смо дошли на свет сувише касно. Зато је присност с њим имала за нас дубок смисао додира са упечатљивим трагом једног минулог доба, чије се вредности данас бесповратно губе у магли колективног заорава.

Александар Празић